

ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΠΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΓΓΕΛΑΚΗΣ

Οι τόποι που γνωρίσαμε γίνονται κομμάτια του εαυτού μας. Φτάνει κάποτε η στιγμή που νιώθει κανείς όλο αυτό το φορτίο πάνω του, χωρίς, ωστόσο, να μπορεί να ξεχωρίσει το οικείο από το ξένο. Οι τόποι που γνωρίσαμε μοιάζουν να μας διαμορφώνουν καθώς περνούν τα χρόνια, να μας πλουτίζουν, να μας ανοίγουν τους ορίζοντες και, καμιά φορά, να μας στοιχειώνουν. Ιδίως εκείνοι στους οποίους κάποτε επενδύουμε τον ίδιο μας τον εαυτό, ποικιλότροπα. Σ' αυτούς τους τόπους επιστρέφουμε μια μέρα, προσπαθώντας να συλλάβουμε και πάλι τα περιγράμματα και, εν τέλει, να επαναπροσδιοριστούμε. Βραδιάζει. Ένα ελαφρό ρίγος στα νερά σπάζει την ακινησία τούτης της ώρας. Λίγο μακρύτερα, αυτή η μικρή απλωσιά κλείνει από τους ορεινούς όγκους που χάνονται σε σιμιές στην καταχνιά.

Ο βράχος της βορειοανατολικής ακρόπολης, με το τζαμί του Ασλάν πασά να προβάλλει πάνω από τις κορυφές των δέντρων της παραλιμνιας διαδρομής.

Το Φετιχιέ Τζαμί, χτισμένο στα 1795 από τον Αλή Πασά στη θέση παλαιότερου τζαμιού του 1618. Περίπου στο ίδιο σημείο πιστεύεται ότι βρισκόταν ο ναός των Ταξιαρχών, η μητρόπολη του βυζαντινού κάστρου. *(Δεξιά)*

"Ο τόπος μας είναι κλειστός...". Έτσι και τούτη η γωνιά της Ηπείρου. Κλειστή πάντα μα όχι απομονωμένη, τουλάχιστον όχι όπως θα εννοούσαμε την απομόνωση σήμερα. Σαν οξύμωρο σχήμα, όλη αυτή η περιοχή ήταν πάντα ένα ... κλειστό σταυροδρόμι. Και στο μέσο της σχεδόν, η πολυθρύλητη λίμνη. Κομβικό σημείο της τοπογραφίας και της ιστορίας του τόπου, η λίμνη **Παμβώτιδα** αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς για τον επισκέπτη που θα φτάσει μια μέρα στην πόλη.

Μία από τις πιο χαρακτηριστικές ειδυλλιακές εικόνες που ακόμα βλέπει κανείς, σε απόσταση αναπνοής από την ηπειρωτική μεγαλούπολη.

Θυμάμαι πάντα εκείνη την εικόνα, όταν, χρόνια πριν, βρέθηκα για πρώτη φορά μπροστά σ' αυτό το θέαμα. Πλησιάζοντας την πόλη από τα ανατολικά, από το δρόμο του Μετσόβου, και μετά από ατέλειωτες στροφές μέσα στα βουνά, πρόβαλε η άκρη της λίμνης. Ένα μικρό κομμάτι στην αρχή και, λίγο-λίγο, στροφή με τη στροφή, όλο και περισσότερο· μέχρι που η εικόνα αποκαλύφθηκε ολόκληρη, όταν πια ο δρόμος μας έφερε μπροστά από τα βουνά για την τελική κάθοδο. Από τα αριστερά ως τα δεξιά, από το νότο ως το βορρά, το στενόμακρο λεκανοπέδιο έμοιαζε με όαση μέσα στο ορεινό τοπίο. Ακριβώς μπροστά μας, η χερσόνησος του Κάστρου και η σύγχρονη πόλη, χτισμένη κατά μήκος της δυτικής όχθης της λίμνης που παρεμβалλόταν ανάμεσα ως αισθητικός αλλά και ουσιαστικός καταλύτης. Μόνο ένα σημείο υπάρχει που να δίνει καλύτερη θέα από αυτήν: το χωριό των

Δυγγιάδων, ο "εξώστης" της λίμνης, πάνω στο Μιτσικέλι, ακριβώς απέναντι από την πόλη. Όπως κι αλλού -σχεδόν όπως παντού- το υγρό στοιχείο αποτέλεσε κι εδώ το συνδυετικό κρίκο, ίσως εν μέρει και τη γενεσιουργό αιτία της οργανωμένης ανθρώπινης εγκατάστασης. Από την εποχή του λίθου ξεκινά η ιστορία του τόπου. Ωστόσο, θα περάσουν αιώνες μέχρι τα χρόνια της μεγάλης ακμής. Τα Γιάννενα που οι περισσότεροι γνωρίζουμε, τα "πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα" είναι ένα φαινόμενο της Τουρκοκρατίας και μάλιστα της φάσης από το 17ο ως το 19ο αιώνα. Οι βάσεις βέβαια, είχαν τεθεί νωρίτερα. Το υπόβαθρο για την ανάπτυξη της οθωμανικής αυτής "μεγαλούπολης" ήταν ένας μικρός -ωστόσο, συμπαγής και ισχυρός- βυζαντινός πυρήνας. Για τα Γιάννενα, ο χρόνος αρχίζει στην ουσία να μετρά αμέσως μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυρο-

φόρους (1204), καθώς θα είναι μία από τις περιοχές που θα βρεθούν πάνω στο δρόμο της εξορίας για πολλές αργοντικές οικογένειες της βυζαντινής πρωτεύουσας. Στα χρόνια του **Μιχαήλ Α΄** που εγκαινιάζει το **Δεσποτάτο της Ηπείρου**, οι *Φιλανθρωπηνοί*, οι *Στρατηγόπουλοι* και άλλοι Βυζαντινοί άρχοντες θα είναι μαζί με τους λίγους ντόπιους οι μόνιμο κάτοικοι της πόλης και θα αποτελέσουν την πρώτη εκείνη κυρίαρχη ομάδα που θα διαφεντέψει τον τόπο μέχρι τις αρχές του 17ου αιώνα. Η αρχική εκείνη πόλη θα οργανωθεί "*εις μόρφωσιν κάστρου*" και θα αποτελέσει σημείο αναφοράς, μέχρι και σήμερα. Αυτό που κάνει το Κάστρο ιδιαίτερα ενδιαφέρον σήμερα δεν είναι η διάσωση μιας πρωτότυπης αρχιτεκτονικής μορφής (υπάρχουν, ασφαλώς, άλλες καστρουπόλεις που διατηρούν σχεδόν ανέθευτη την πρώτη μεσαιωνική τους διαμόρφωση) ούτε ακόμα η ταύτιση του με κοσμοϊστορικής σημασίας

γεγονότα. Το "φαινόμενο" του Κάστρου είναι μάλλον πολλαπλό. Είναι στην ουσία το αποτέλεσμα της ζύμωσης ποικίλων στοιχείων και παραγόντων που διαμόρφωσαν μια ξεχωριστή πολιτεία στα χρόνια της τουρκοκρατίας και η οποία, με τη σειρά της, συνέβαλε ποικιλότροπα στην πνευματική και οικονομική, τουλάχιστον, πορεία του μεταβυζαντινού και νεότερου Ελληνισμού. Αυτών των ποικίλων στοιχείων τα ίχνη ψηλαφεί κανείς ακόμα στη μορφή του Κάστρου -της καρδιάς των Ιωαννίνων- που, κατά τα άλλα, παρουσιάζει μικρότερο "ακαδημαϊκό" ενδιαφέρον από άλλους τόπους. Μπορεί ακόμα να τα βρει σε καθημερινά στοιχεία της καστρινής κοινωνίας, πεισματικά διαφορετικής από εκείνη της σύγχρονης πόλης. Παρόλο που μεσολάβησαν τρεις αιώνες από τη βίαιη εκείνη έξωση μέχρι την επιστροφή. Σα να είναι το ίδιο το μέρος που κάνει τη διαφορά.

Σήμα κατατεθέν της χειμωνιάτικης φυσιογνωμίας της πόλης, η πυκνή ομίχλη που απλώνεται παντού.

Στα σοκάκια του Κάστρου

Εκτιμούμε την περιήγησή μας στο Κάστρο το πρωί. Είναι ίσως η καλύτερη ώρα· όχι μόνο γιατί θα πάρει να μεσημεριάζει μέχρι να κάνουμε τον κύκλο, αλλά και γιατί στο φως της μέρας το μέρος αυτό μιλά πιο εύγλωττα γι' αυτό που ήταν κάποτε. Η αρχιτεκτονική, τα σοκάκια, οι κρυφές γωνιές αλλά και η ανεμπόδιστη θέα από τα ψηλότερα σημεία του συνθέτουν, όλα μαζί, μια εικόνα που δύσκολα μπορεί να ξεχαστεί.

Στο τελευταίο τμήμα της οδού *Αβέρωφ*, του κεντρικού δρόμου που κατεβαίνει στη λίμνη, εμφανίζονται επιβλητικοί οι πελώριοι πέτρινοι τοίχοι. Πρώτον αντικρούζουμε τον πολυγωνικό πύργο, στη συμβολή με την οδό *Εθνικής Αντιστάσεως*, τον έναν από τους τρεις που έχτισε ο Αλή πασάς στη δυτική -και πιο ευάλωτη- πλευρά των τειχών. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να φανταστεί κανείς την τάφρο που παλιότερα έζωνε ένα γύρο το Κάστρο. Γεμάτη με τα νερά της λίμνης και μόνο με μια ξύλινη

τυπικά υποτελής στη βυζαντινή πρωτεύουσα. Από το 1379, μάλιστα, και μέχρι την παράδοση στους Τούρκους (1430) θα έχει δικό της δεσπότη. Η εθελουσία εκείνη παράδοση της εξασφάλισε ένα ιδιαίτερα προνομακό καθεστώς που κράτησε δύο σχεδόν αιώνες (1611). Οι ντόπιοι παρέμειναν κύριοι του Κάστρου στο οποίο δεν κατοίκησαν οι κατακτητές. Η ακμή των χρόνων εκείνων θα τερατιστεί βίαια με το κίνημα του Διονυσίου "Σκυλοσόφου" και την έξωση όλων των χριστιανών. Μια πυρκαϊά θα ολοκληρώσει την καταστροφή των χριστιανικών μνημείων λίγο αργότερα. Οθωμανικά κτίρια θα χτιστούν στη θέση των παλιών, αλλάζοντας σταδιακά τη μορφή του χώρου μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα και τον ερχομό του Αλή Πασά. Στα χρόνια του και ως τη δεύτερη δεκαετία του 19ου αιώνα θα συντελεστούν μαζί και οι μεγαλύτερες αλλαγές που γνώρισε η τειχοσμένη πόλη, στα πλαίσια ενός τεράστιου οικοδομικού προγράμματος. Το Κάστρο, όπως το βλέπουμε σήμερα, είναι έργο εκείνης της εποχής (1815). Τα παλιά βυζαντινά τείχη

Στη βορειοδυτική γωνία του κάστρου εντοπίζεται σήμερα το παλιότερο τμήμα του τειχοσμένου οικισμού που διασώζει αρκετά στοιχεία της αστικής αρχιτεκτονικής των χρόνων της τουρκοκρατίας.

γέφυρα πρόσβασης, η τάφρος αυτή έκανε το Κάστρο να μοιάζει με νησί, επιβλητικό και απόρθητο.

Βασιζόμενοι σε μια αναφορά του Βυζαντινού ιστορικού Προκοπίου -στο περίφημο "*Περί Κτισμάτων*" έργο του- πολλοί φαντάστηκαν τον Ιουστινιανό να χτίζει πρώτος τα τείχη της πόλης. Ωστόσο, η πρώτη σαφής αναφορά στην πόλη θα γίνει τον **9ο αιώνα**, δύο μόλις αιώνες πριν τη σύντομη παρουσία των Νορμανδών του Βοημούνδου. Λείψανα των οχυρωματικών έργων εκείνων των χρόνων εντοπίζονται σήμερα στη νοτιοανατολική ακρόπολη. Η ουσιαστική, όμως, οχύρωση γίνεται πια το **13ο αιώνα**, με την προσέλευση των νέων Βυζαντινών εποίκων, και η πόλη θα αρχίσει να οργανώνεται καθώς ναοί, αρχοντικά και άλλα κτίρια θα δίνουν μορφή στο χώρο. Γρήγορα θα μετατραπεί σε σημαντικό κέντρο, ενώ από το **1319**, με αυτοκρατορικό χρυσόβουλλο, θεωρείται πόλη ουσιαστικά ανεξάρτητη,

γκρεμίστηκαν όπου ήταν ετοιμόρροπα, ενώ αλλού συμπληρώθηκαν και μετασχηματίστηκαν. Ταυτόχρονα, ισοπεδώθηκαν τα τελευταία λείψανα βυζαντινών κτιρίων στις ακροπόλεις, ιδίως στη νοτιοανατολική, για το χτίσιμο των περιφημων **Σεραγιών**. Η πυρκαϊά του **1870** θα αποτελειώσει, ουσιαστικά, αυτό το ριζικό μετασχηματισμό. Πέρα από ελάχιστα σημεία στις οχυρώσεις, από την παλιά εκείνη πόλη δε σώθηκε σχεδόν τίποτα. Μάλιστα, όσον αφορά τις κατοικίες, η πλειοψηφία αυτών που βλέπουμε σήμερα χροнологείται μετά τα μέσα του 19ου αιώνα.

Στο **Κουρμανιό**, το τμήμα της πόλης απέναντι ακριβώς από την κεντρική πύλη, ένας μικρός λαβύρινθος από στενά δρομάκια και παλιές κατοικίες -αρκετές σε φάση ανακαίνισης- λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος με το παρελθόν. Το σημείο αυτό, ακριβώς μπροστά από την προστατευτική τάφρο που υπήρχε

ΟΔΟΣ
ΑΨΑΡΑΔΩΝ

Στην οδό Καραμανλή, απέναντι από το Κάστρο, λίγο πιο κάτω από την κεντρική πύλη.

Το εσωτερικό της κεντρικής πύλης του Αη-Γιώργη, *(Δεξιά)*

άλλοτε, αποτελούσε το όριο της παλιάς αγοράς που απλωνόταν προς τα δυτικά. Είναι πολλοί εκείνοι που θεωρούν, ότι η βίαιη έξωση των χριστιανών από το Κάστρο λειτούργησε εν τέλει ευεργετικά, καθώς έδωσε την ώθηση για τη συγκρότηση μιας πιο ανεξάρτητης και εξωστρεφούς κοινωνίας.

Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι η μεγάλη οικονομική άνθηση ήρθε μετά το 1611. Μάλιστα, μόλις μερικές δεκαετίες μετά την έξοδο μαρτυρείται ήδη διαμορφωμένος ο νέος χαρακτήρας της πόλης ως κέντρου σημαντικής βιοτεχνικής παραγωγής αλλά και διαμετακομιστικού εμπορίου, σε άμεση σχέση με τις αγορές της δύσης. Ήταν τότε που ο Γάλλος προξενικός πράκτορας Garnier χαρακτήριζε τα Γιάννενα "*Μασσαλία*" της πε-ριοχής. Μια περιήγηση στο χώρο της παλιάς αυτής αγοράς θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αποτελεί, ωστόσο, κεφάλαιο ξεχωριστό που απαιτεί το δικό του χρόνο κι έτσι αρκούμαστε σ' αυτές μόνο τις αναφορές, με την επιφύλαξη ενός μελλοντικού αφιερώματος.

Ακριβώς μπροστά στην πύλη, στα δεξιά πριν περάσουμε την τοξωτή είσοδο, ένα μικρό προσκνητάρι. Οποιαδήποτε ώρα της ημέρας κι αν περάσει κανείς, θα δει πλήθος αναμμένα κεριά στο χώμα, μικρές κι ανώνυμες προσφορές στον πολιούχο άγιο. Σηκώνοντας το κεφάλι διαβάζουμε τη σχετική επιγραφή που σημαδεύει τον τόπο του μαρτυρίου του "*Νεομάρτυρος Γεωργίου του εν Ιωαννίνους*" που απαγχονίστηκε τον Ιανουάριο του 1838. Περνώντας στο εσωτερικό της πύλης, αναγνωρίζουμε την τυπική διαμόρφωση πολλών άλλων κάστρων της ίδιας περιόδου, όταν πια τα πυροβόλα όπλα πήραν τον πρώτο λόγο. Οι διαδοχικές πύλες σε τεθλασμένο άξονα λειτουργούν προστατευτικά σε περίπτωση πολιορκίας. Με μια πιο προσεκτική ματιά, διακρίνουμε ίχνη από τις διαμορφώσεις του 1815. "*Μπαλώματα*" και κοψίματα στο παλιό τείχος έχουν αλλοιώσει ολοκληρωτικά την αρχική μορφή δίνοντας έναν ιδιαίτερα μνημειακό χαρακτήρα, ενισχυμένο από τη θολωτή οροφή και τους πλευρικούς χώρους -κλεισμένους σήμερα με σιδεριές- που

χάνονται στο σκοτάδι.

Με την είσοδο στον κυρίως χώρο του Κάστρου, δημιουργείται μια πρώτη "σύγχυση". Το μικρό πλάτωμα, αν και αποτελεί σημαντική πολυτέλεια για έναν οχυρό οικισμό, ίσα που σ' αφήνει να ανασάνεις. Στριβουμε αμέσως δεξιά προς τον περίφημο "**Πύργο του Πρελούμπου**", λίγα μόλις μέτρα πιο πέρα, μοναχικό βυζαντινό απομεινάρι σε τούτο το σημείο, χωνεμένο μέσα στο τούρκικο τείχος. Όχι μόνο γιατί αποτελεί από μόνος του

ληξη του αρχικού δρόμου και ίσως τη θέση μιας αρχικής πύλης.

Έχουμε την τύχη να οδηγούμαστε στην περιήγηση αυτή από το φίλο **Γιάννη Κουρμαντζή**, αρχιτέκτονα, πολεοδόμο και χωροτάκτη, παθιασμένο -ανάμεσα σ' άλλα- με την ιστορία της εξέλιξης του καστρινού οικισμού. Χωρίς αυτόν θα προσπερνούσαμε, αναμφίβολα, πολλές κρυφές γωνιές χωρίς καν να τις αντιληφθούμε.

Μπαίνοντας στο σοκάκι (οδός **Πατρ. Ιωάσαφ**),

Πέρα από τις κύριες εισόδους, μια σειρά από μικρές πυλίδες συνδέουν το κάστρο με τη λίμνη, κατά μήκος της νεώτερης αυτής φάσης των οχυρώσεων.

Στα σοκάκια της εβραϊκής συνοικίας. *(Αριστερά)*

χαρακτηριστικό αξιοθέατο ως κατάλοιπο του ύστερου Βυζαντίου αλλά γιατί από το σημείο αυτό μπορούμε να πάρουμε μια πρώτη γεύση της παλαιότερης μορφής του χώρου. Αν σταθούμε, λοιπόν, με την πλάτη στον πύργο, ακριβώς κάτω από το ψηλό τόξο και την επιγραφή "ΘΩΜΑΣ" γραμμένη με κεραμίδια, θα διαπιστώσουμε ότι βρισκόμαστε στην προέκταση της ευθείας του σοκακιού. Μια λεπτομέρεια που δηλώνει την πιθανή κατά-

εισερχόμαστε ουσιαστικά σε μια από τις παλαιότερες γειτονιές. Σε όλο το μήκος του στενού αυτού δρόμου, διώροφες κατοικίες "αστικού" τύπου ασφυκτιούν η μια δίπλα στην άλλη. Λίγα μέτρα πιο πέρα, ακολουθούμε την οδό **Ανδρονίκου Παλαιολόγου** στα αριστερά. Ο δρόμος διαπερνά τμήμα της εβραϊκής συνοικίας με σπίτια στον ίδιο πάντα τύπο. Λίθινα ισόγεια και όροφοι φτιαγμένοι κυρίως από τσατμά. Τα σπίτια αυτά, άλλα ακόμη

Οι διαδοχικές αλλαγές χρήσης και ιδιοκτητών αποτέλεσαν έναν από τους βασικούς παράγοντες αλλοίωσης της πρώτης αρχιτεκτονικής μορφής, σε πολλά από τα κτίρια που σώζονται σήμερα στο κάστρο. Με προσεγμένες, ωστόσο, αναπαλαιώσεις τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μια ουσιαστική ανάπλαση, όπως στην περίπτωση του "Φίλοιστρου" που στέγαζε άλλοτε, όπως πιστεύεται, κάποιο από τα περίφημα εβραϊκά εργαστήρια κεντητικής.

Το καφέ "Φίλοιτρον" στην οδό Ανδρονίκου Παλαιολόγου, εναρμονισμένο απόλυτα με το χαρακτήρα του κάστρου.

κατοικημένα κι άλλα κλειστά από καιρό, αφήνουν από τα μακρόστενα παράθυρά τους να φανεί, σαν σε προθήκη μουσείου, ένα εσωτερικό που μοιάζει να έμεινε στο χθες, ανασαίνοντας ακόμη τον κόπο των ανθρώπων. Κάποια από αυτά στέγασαν άλλοτε, στους πιο ευήλιους ορόφους τους, τα περίφημα εβραϊκά εργαστήρια κεντητικής. Με τον καιρό, ωστόσο, οι αλλαγές στη χρήση τους αλλοίωσαν βασικά αρχιτεκτονικά στοιχεία κι είναι πια δύσκολο να αναπλάσουμε την αρχική μορφή τους. Ένα τέτοιο εργαστήριο θα πρέπει να ενσωμάτωνε και το κτίριο στον αριθμό 20 που σήμερα στεγάζει το καφέ "Φίλοιτρο", σύμφωνα με τον ανακαινιστή του **Μιλτιάδη Μπούκα**. Μανιώδης αρχαιοδίφης και ενεργό μέλος της καστρινής κοινότητας, ο Μιλτιάδης μας μιλά για το πάθος του και μοιράζεται μαζί μας τις ανησυχίες του για το μέλλον του οικισμού, ειδικά με το μάτι ενός καστρινού. Ανακαινισμένο με κόπο σε μια μορφή που δε θα πρέπει να διαφέρει πολύ από την αρχική, το Φίλοιτρο αποδεικνύεται τελικά ένας ιδανικός σταθμός της περιήγησης, όχι μόνο για

τον πρωινό καφέ μας αλλά και για ... τα τσίπουρα της επιστροφής, με τον απολογισμό μας και τις καστρινές ιστορίες.

Στο τέρμα του δρόμου διαμορφώνεται ένα τρίσπρατο. Δεξιά οδηγεί στη νοτιοανατολική ακρόπολη, το *Ιτς Καλέ* (εσωτερικό κάστρο) του Αλή Πασά και αριστερά στη βορειοανατολική, όπου δεσπόζει το τζαμί του *Ασλάν Πασά*. Οι σχετικές πινακίδες αναφέρουν επίσης το Βυζαντινό και το Δημοτικό Μουσείο, αντίστοιχα. Βρισκόμαστε ακριβώς στο μέσο του τειχισμένου οικισμού. Έχουμε πια αφήσει πίσω μας το πυκνοκατοικημένο τμήμα του και μπαίνουμε σε ένα άλλο, με μια απλοχωριά που ελάχιστα θυμίζει κάστρο. Λέγεται πως το τμήμα αυτό ισοπεδώθηκε μετά το 1611 και στη θέση του χτίστηκε μεγάλο μέρος της μουσουλμανικής συνοικίας, με τα χαρακτηριστικά σπίτια των μπέηδων σε ενωμένα παλιά οικοπέδα αλλά και τις μικρότερες ιδιωτικές κατοικίες με τις απαραίτητες, ωστόσο, αυλές. Αυτή η διαφορά ως προς τη μορφή είναι και ο βασικός τρόπος για να διακρίνει κανείς τα σπίτια των Μουσουλ-

Ένας από τους κύριους σταθμούς της περιήγησης είναι το κατάστημα ειδών λαϊκής τέχνης του **Καρυοφύλλη**, ακριβώς πριν το Ιτς Καλέ.

μάνων από εκείνα των Εβραίων, των δύο δηλαδή εθνοτήτων που ζούσαν εδώ μέσα από το 1611 ως την απελευθέρωση (1913). Παρότι οι δύο τουρκοικές συνοικίες του Κάστρου καταλάμβαναν το μεγαλύτερο μέρος του, είχαν το μισό αριθμό κατοικιών, από την εβραϊκή, ακριβώς λόγω της διαφοράς στη γενικότερη σύλληψή τους. Από τα νέα αυτά οικόπεδα, τα περισσότερα κατατιμήθηκαν εκ νέου, με την ανταλλαγή των πληθυσμών, και μοιράστηκαν σε Έλληνες.

Ακολουθούμε την πρώτη διαδρομή που μας οδηγεί στον παλαιότερο -όπως πιστεύεται- πυρήνα των Ιωαννίνων, τη νοτιοανατολική ακρόπολη. Χαμηλά σπίτια με μικρές λουλουδιασμένες αυλές πλαισιώνουν τον πρόσφατα αναδιαμορφωμένο δρόμο, μέχρι το πλάτωμα μπροστά στο επιβλητικό εσωτερικό τείχος. Από τα πιο αξιόλογα του είδους του, το κατάστημα ειδών λαϊκής τέχνης του **Καρυο-**

φύλλη, απέναντι από το ξενοδοχείο "**Κάστρο**", είναι μια συνετή επιλογή, όχι μόνο γι' αυτά που φαινομενικά προσφέρει αλλά και γιατί, με τον αέρα που κουβαλάει είναι, θαρρείς, ένας "προθάλαμος" της εισόδου μας στην ακρόπολη.

Η μικρή ανηφόρα καταλήγει στην εντυπωσιακή είσοδο: τα κενά πλαίσια στο υπέρθυρο θα πρέπει άλλοτε να ενσωμάτωναν τα εμβλήματα του Αλή Πασά. Μπαίνοντας, αυτή η αίσθηση της χωνεμένης δύναμης, της αφημένης στις μυλόπετρες του χρόνου. Το βουβό και ρημαγμένο συγκρότημα της φρουράς ενωμένο με την πύλη, εκτείνεται σε μήκος και στις δύο πλευρές. Λίγο πιο πέρα, στα αριστερά, ξεχωρίζει το κτίριο των Μαγειρείων με τις χαρακτηριστικές καμινάδες. Είναι, καμιά φορά, ενδιαφέρον να παρατηρεί κανείς τις αλλαγές της χρήσης. Το κτίριο αυτό που, ανακαινισμένο, στεγάζει σήμερα ένα από τα πιο χαρακτηριστικά καφέ του

Κάστρου -κομβικού επίσης σημείου της περιήγησής μας- έτρεφε κάποτε όλο το συγκρότημα που βλέπουμε ή φανταζόμαστε, καθώς λίγα απέμειναν από τη μεγάλη εκείνη πυρκαϊά του 1870.

Συνεχίζοντας, πάντα στα αριστερά, διακρίνουμε μέσα στα ερείπια τα θεμέλια ενός κυκλικού πύργου που ανήκει πιθανότατα στις οχυρώσεις των Νορμανδών του 11ου αιώνα. Λίγο μακρύτερα, προς το τέλος αυτής της πλευράς, μετά τον τάφο του Αλή Πασά με το χαρακτηριστικό σιδερένιο κιγκλίδωμα, ξεχωρίζει το *Φετιχέ Τζαμί*. Στη σημερινή μορφή του χρονολογείται στα 1795. Χτίστηκε από

Πέρα από τις μεμονωμένες περιπτώσεις ιδιωτικών κατοικιών, ουσιαστικά έργα αναπαλαίωσης εκτελούνται τελευταία και στη μικρή τουριστική υποδομή εντός των τειχών.

Το καφέ που στεγάζεται στα αναστηλωμένα Μαγειρεία του Σεραγιού είναι από τους βασικούς σταθμούς, σε ένα από τα ωραιότερα σημεία της περιήγησης. *(Κάτω)*

τον Αλή Πασά, ως τέμενος του Σεραγιού, στη θέση παλαιότερου τζαμιού του 1618 το οποίο, με τη σειρά του, κάλυψε, όπως πιστεύεται, τμήμα της βυζαντινής μητρόπολης, του **Ναού των Ταξιαρχών**. Από τον αρχικό εκείνο ναό θα πρέπει να προέρχονται οι δύο μαρμαρίνοι πεσσοί που κοσμούν το μιχράμπ στο εσωτερικό του.

Φτάνουμε στην άκρη του περιβόλου, λίγα βήματα νοτιότερα. Από το μέρος τούτο, όπως δείχνουν και τα σκουριασμένα κανόνια παραταγμένα λίγο πιο πέρα, ελεγχόταν όλο το νότιο τμήμα του λεκανοπεδίου. Πίσω από τις φυλλωσιές των λίγων δέντρων, ανοίγεται μια καταπληκτική θέα προς τη λίμνη. Το μεγάλο κτίριο ακριβώς πίσω μας, Ξαναχτισμένο το

1958 ως βασιλικό περίπτερο, ανακαινίστηκε τα τελευταία χρόνια και στεγάζει σήμερα το **Βυζαντινό Μουσείο**. Γλυπτά, κομμάτια τοιχογραφιών και φορητές εικόνες, νομίματα, παλαίτυπα και άλλα αντικείμενα από την παλαιοχριστιανική ως τη μεταβυζαντινή Ήπειρο φιλοξενούνται στις επτά αίθουσές του, ενώ μια ακόμα ιδιαίτερη συλλογή στεγάζεται στο λεγόμενο "Θησαυροφυλάκιο", ακριβώς δίπλα στο ναό των Αγίων Αναργύρων. Περιλαμβάνει χαρακτηριστικά αντικείμενα από τους πέντε και πλέον αιώνες της ντόπιας αργυροχοΐας, της τέχνης αυτής που γνώρισε τόσο μεγάλη ακμή στην Ήπειρο.

Στα χαλάσματα που απλώνονται στα δυτικά,

Το χαρακτηριστικό κιγκλίδωμα στον τάφο του Αλή πασά, στην άκρη του Ιτς Καλέ. *(Αριστερά Πάνω)*

Από τις πιο αντιπροσωπευτικές απόψεις που δείχνουν ολοφάνερα τη διακοπή των ιστορικών περιόδων: κολλητά το ένα με το άλλο, τμήμα του Σεραγιού, ο πύργος του Βοημούνδου, ο νεώτερος ναός των Αγίων Αναργύρων και το Θησαυροφυλάκιο όπου στεγάζεται και η μόνιμη έκθεση αργυροχοΐας. *(Αριστερά Κάτω)*

Στο ανακαινισμένο βασιλικό περίπτερο του 1958 που πήρε τη θέση τμήματος του Σεραγιού του Αλή πασά στεγάζεται σήμερα το Βυζαντινό Μουσείο. *(Κάτω)*

Στη μεγάλη πυρκαϊά του 1870 καταστράφηκε ολοσχερώς ο "λαβύρινθος" των βοηθητικών κτιρίων που παρεμβάλλονταν ανάμεσα στα σεράγια του Αλή και στο εσωτερικό τείχος της νοτιοανατολικής ακρόπολης.

θα πρέπει να φανταστούμε μέρος των Σεραγιών του Αλή. Ένας δεύτερος νορμανδικός πύργος ενσωματώθηκε στο περίπλοκο σύμπλεγμα, ακριβώς απέναντι από τα θεμέλια του άλλου πύργου που συναντήσαμε νωρίτερα. Η νοητή ευθεία που τους ενώνει θα πρέπει να αποτελούσε το όριο της παλαιότερης οχύρωσης, πολύ πριν τη διαμόρφωση του μεγάλου πλατώματος στο τέλος του 18ου αιώνα. Είναι πια σαφές, ότι στη διάρκεια των έργων εκείνων των χρόνων, πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες επιχωματώσεις που άλλαξαν ριζικά τη μορφή της ακρόπολης. Κι ακόμη, σπάνια πολλά κατεδαφίστηκαν κι ο τόπος σκάφηκε σε βάθος. Στη διάρκεια μιας τέτοιας εκσκαφής βρέθηκαν -όπως πληροφορούμαστε από κείμενο της εποχής που αποδίδεται στον Κοσμά Μπαλάνο, τότε σχολάρχη της Μπαλαναίας Σχολή των Ιωαννίνων- θεμέλια κάποιου από τις δεκάδες βυζαντινούς

ναούς που κάποτε λειτουργούσαν στο Κάστρο, καθώς επίσης και η πλάκα που κάλυπτε, όπως αρχικά πιστεύτηκε, τον τάφο του Θωμά Πρελούμπου, του γνωστού Δεσπότη των Ιωαννίνων το 14ο αιώνα:

Το τμήμα αυτό της ακρόπολης, στα δεξιά, όπως μπαίνει κανείς από την πύλη, είναι και από τα πιο εντυπωσιακά. Οι πανύψηλες υπόγειες στοές δημιουργούσαν ένα λαβύρινθο που στέγαζε στρατώνες και αποθήκες. Πλήθος άλλα κτίρια συνωστίζονταν στην αλάνα που βλέπουμε τώρα, ύσαμε το τείχος. Δυσκολευόμαστε, είναι αλήθεια, να αναπαραστήσουμε στο νου μας την εικόνα αυτού του μέρους, όπως θα ήταν κάποτε. Η πρώτη εκείνη βυζαντινή ακρόπολη με το μητροπολιτικό ναό και τα υπόλοιπα κτίρια χάθηκε ήδη από αιώνες. Μα και από το περίφημο **Σεράι του Αλή**, το επιβλητικό και αντάξιο ενός τόσο φιλόδοξου άνδρα δεν απόμεινε πια τίποτα. Η

καταστροφή αλλά και η μεταφορά της διοίκησης στη νέα πόλη που ήδη άκμαζε απλωμένη σε μεγάλη έκταση έξω από τα τείχη, έφερε πια το Κάστρο σε δεύτερη μοίρα.

Από το σημείο αυτό, για να φτάσει κανείς στην άλλη ακρόπολη, έχει δύο εναλλακτικές: να επιστρέψει στο τρίστυλο της οδού Ανδρονίκου Παλαιολόγου και να κινηθεί δεξιά ακολουθώντας τη σήμανση ή να στρίψει δεξιά, στο πλάτωμα έξω από το Ιτς Καλέ. Η δεύτερη αυτή επιλογή έχει το πλεονέκτημα ότι "αποκαθιστά" μια παλιά βυζαντινή διαδρομή, εκείνη που συνέδεε απευθείας τις δύο ακροπόλεις. Μέσα από τα στενά, ανάμεσα στο τείχος και σε αυλές σπιτιών, φτάνουμε στην -κλειστή σήμερα- παλιά πύλη. Τα έργα αναστήλωσης αποκατέστησαν τη μορφή που είχε ήδη στην τουρκοκρατία, ακριβώς δίπλα στο σωζόμενο βυζαντινό πύργο. Στο σημείο αυτό πιστεύεται ότι βρισκόταν και η κατοικία των δεσποτών.

Εντοπισμένο τυχαία στο Β Παγκόσμιο Πόλεμο και ερευνημένο στη δεκαετία του '50, το σπήλαιο του Περάματος αποτελεί σήμερα ένα από τα κύρια αξιοθέατα στη γύρω περιοχή.

Μπαίνοντας στην ακρόπολη από τη σημερινή της πύλη λίγο δυτικότερα, περνάμε δίπλα από την Εστία του συγκροτήματος. Η κλειστή πόρτα που βλέπουμε απέναντι, στη μικρή "αυλή" που ανοίγεται, οδηγούσε στις υπόγειες φυλακές του Αλή Πασά. Ο χώρος αυτός καθώς επίσης και το σπήλαιο με τους σταλακτίτες που ενώνεται μαζί του είναι γνωστοί όχι μόνο από τις ιστορίες των βασιανιστηρίων των αγωνιστών αλλά και από τους θρύλους για τους κρυμμένους, αμύθητους θησαυρούς του πασά των Ιωαννίνων. Μετά τα διάσπαρτα υπολείμματα μουσουλμανικών τάφων, προχωρούμε προς το **Ιεροδασκαλείο** (Μεντρεσέ), το μακρόστενο κτίριο με το υπόστυλο προστώο στα βορειοδυτικά. Στον αριστερό χώρο του στεγάζεται σήμερα το **Μουσείο Φώτη Ραπακούση**, ένα ιδιωτικό, μη κερδοσκοπικό ίδρυμα, που ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του ομώνυμου Γιαννιώτη. Φιλοξενεί σήμερα τη **Συλλογή των Όπλων**, μία από τις τρεις κύριες συλλογές του συλλέκτη.

Ένα επίπεδο χαμηλότερα από το τζαμί του Ασλάν πασά βρίσκεται το Ιεροδιδασκαλείο (Μεντρεσές), τμήμα του οποίου στεγάζει σήμερα το Μουσείο Φώτη Ραπακούση.

Το τζαμί του Ασλάν πασά στην κορυφή της βορειοανατολικής ακρόπολης, χτισμένο στα 1618, λίγο μετά την έξωση των χριστιανών από το κάστρο. *(Δεξιά)*

Αναζητώντας ζωτικό χώρο, στις προθήκες της μικρής αίθουσας ασφυκτιούν εκατοντάδες αντικείμενα από το 16ο ως τον 20ό αιώνα, μερικά αληθινά αριστουργήματα.

Ένα επίπεδο ψηλότερα βρίσκεται το **Ασλάν Πασά Τζαμί**. Χτισμένο το 1618, λειτουργεί από το 1933 ως **Δημοτικό Μουσείο**, με εκθέματα από την ιστορία των τριών κοινοτήτων που έζησαν στο Κάστρο. Τουρκικά κειμήλια, εβραϊκά κεντήματα και ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές είναι ορισμένα από τα πιο χαρακτηριστικά, παραχωρημένα όλα από τις ιδιωτικές συλλογές Γιαννιώτικων οικογενειών. Στην κατηφόρα, μετά την έξοδο της ακρόπολης, συναντούμε τρία χαρακτηριστικά κτίρια. Το πρώτο, στα αριστερά μας, είναι η **τουρκική Βιβλιοθήκη**. Μας είπαν πως, μετά την αναστήλωσή του, παραχωρήθηκε στη γειτονιά για να χρησιμοποιηθεί ως μιας μορφής εντευκτήριο. Σήμερα, ωστόσο, μοιά-

ζει και πάλι εγκατελειμμένο. Λίγο χαμηλότερα, στην ίδια πάντα πλευρά, βρίσκεται το **Χαμάμ**, μοναδικό σωζόμενο δείγμα δημόσιου τουρκικού λουτρού στην Ήπειρο. Χαμένο μέσα στη βλάβση και σε μάλλον κακή κατάσταση διατήρησης, περιμένει κι αυτό τη σειρά του για μια ουσιαστική ανάδειξη. Αντίθετα, εκτεταμένα έργα αναστήλωσης πραγματοποιούνται ακριβώς απέναντι, στο τεράστιο **Σεφαρί Σεράι** που στέγασε τη Σχολή Ιππικού του Αλή Πασά. Στον ίδιο περίπου χώρο, προς το παρακείμενο δημοτικό σχολείο, βρέθηκαν λείψανα μεγάλου βυζαντινού λουτρού που αποτελούν και τα μοναδικά που διασώθηκαν στο Κάστρο, όσον αφορά την αστική αρχιτεκτονική εκείνης της περιόδου. Ακόμη πιο ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι ότι το κτίριο αυτό φαίνεται να είναι θεμελιωμένο πάνω σε τοίχους της ελληνιστικής εποχής...

Ο στενός δρόμος σύρριζα στο μαντρότοιχο

Μοναδικό σήμερα επίσημο μνημείο της εβραϊκής παρουσίας στο Κάστρο, η Συναγωγή του 17ου αιώνα, χτισμένη, κατά πάσα πιθανότητα, στη θέση παλαιότερης, των βυζαντινών χρόνων.

του Σεφαρί καταλήγει σε μια ακόμα πύλη που οδηγεί στη λίμνη, στο ύψος του Μώλου. Συνεχίζουμε προς τα δυτικά, ακριβώς παράλληλα με την οχύρωση. Ο ψηλός τοίχος που έχουμε στα δεξιά μας οριοθετεί το μεγάλο οικόπεδο του **Πασά Καλού**, σημερινή ιδιοκτησία της οικογένειας **Τσεκούρα**. Η κατοικία, προσαρτημένη πάνω στο εξωτερικό τείχος, αποτελεί το μοναδικό σωζόμενο αρχοντικό του Κάστρου από την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Ο δρόμος βρίσκεται, στο τέarma του, τη δυτική πλευρά του τείχους. Από το σημείο αυτό τα σοκάκια στενεύουν και πάλι, όπως μπαίνουμε στο βόρειο αυτό τμήμα της εβραϊκής συνοικίας. Αξίζει να περπατήσει κανείς στο κομμάτι αυτό του οικισμού και ιδίως σ' εκείνο που ορίζουν οι οδοί *Αφαράδων*, *Φιλανθρωπικών* και *Ιουστινιανού*. Τα σπίτια εδώ είναι τα παλαιότερα του Κάστρου. Στα στενά και σιωπηλά σοκάκια, ψηλές προσόψεις, μικρά μπαλκόνια με φουρούσια και σιδεριές στα παράθυρα. Σαν ένα κενό στο χρόνο. Στον

αριθμό 16 της οδού Ιουστινιανού η παλιά **Συναγωγή**, κύριο χωροσημείο της συνοικίας. Το σημερινό κτίριο, κλεισμένο στον πανύψηλο μαντρότοιχο, χτίστηκε το 17ο αιώνα και αποτελεί μοναδικό επίσημο μνημείο της εβραϊκής παρουσίας στο Κάστρο. Πιστεύεται ακόμα ότι στην ίδια θέση προϋπήρχε παλαιότερη συναγωγή που λειτουργούσε ήδη από τα βυζαντινά χρόνια. Η εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων, που σήμερα δεν ξεπερνά τα πενήντα μέλη, γνώρισε κι αυτή μεγάλες μέρες κάποτε. Ανάμεσα σ' άλλα, τα Γιάννενα θεωρούνται η μητρόπολη των **Ρωμανιωτών Εβραίων**. Οι Γιαννιώτες Εβραίοι, με "ειδικές" συναγωγές που λειτουργούν σήμερα σ' όλο τον κόσμο, είχαν για μητρική γλώσσα τα ελληνικά, όταν στις υπόλοιπες μιλούσαν κυρίως τα σεφαραδίτικα.

Πριν το τέλος της, η "οδός" Ιουστινιανού, το στενό αυτό σοκάκι σύρριζα στο ψηλό τείχος, φτάνει σε μια πλαϊνή πύλη με σκαλοπάτια που βγάζει στον κεντρικό δρόμο, λίγα μέτρα από την κεντρική πύλη του Αη-Γιώργη.

Γύρω από το Κάστρο

Κατηφορίζουμε την οδό Καραμανλή για μερικές δεκάδες μέτρα, μέχρι την όχθη της λίμνης. Στα αριστερά μας, πίσω από το φαρδύ πεζοδρόμιο και τον αμαξιτό δρόμο, μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά καφέ της πόλης απλώνονται στη σειρά, σε όλο το μήκος του τετραγώνου. Ορισμένα, μάλιστα, λειτουργώντας εδώ και πολλές δεκαετίες, έχουν ταυτιστεί με τη σύγχρονη ιστορία της πόλης. Ένας από τους κύριους προορισμούς της καθημερινής εξόδου ντόπιων και ξένων, ιδίως κατά τους θερινούς μήνες. Από την άλλη πλευρά, στα δεξιά, ο πρόσφατα αναπλασμένος πεζόδρομος δίπλα στον αμαξιτό δρόμο περιτρέχει το Κάστρο σε όλο το μήκος της ανατολικής και νοτιοανατολικής πλευράς του, εκεί όπου άλλοτε τα νερά της λίμνης έγλυφαν το βράχο, ενισχύοντας τη φυσική του οχύρωση.

Ακολουθούμε την παραλίμνια διαδρομή. Πρώτος σταθμός ο **Μώλος**, βασικό στοιχείο

της καθημερινότητας της πόλης. Τα πλοίαρια, με δρομολόγια ανά τακτά διαστήματα (μισή και μία ώρα για θερινή και χειμερινή περίοδο, αντίστοιχα) ξεκινούν ταυτόχρονα από εδώ και από το νησί, μεταφέροντας καθημερινά πλήθος ανθρώπων. Ελπίζοντας σε μια σύντομη επάνοδο με κάποιο ειδικό αφιέρωμα στο νησί και στην ιδιότυπη κοινότητά του, συνεχίζουμε το ταξίδι μας. Ακολουθεί η "**Κυρα-Φροσύνη**", το περίφημο καφέ και εστιατόριο σε μια μικρή γλώσσα ξηράς που εισχωρεί στη λίμνη. Από τα χαρακτηριστικότερα σημεία στη σύγχρονη γιαννιώτικη "τοπογραφία" και επίσης κλασικό στέκι, ο χώρος παραπέμπει άμεσα στην τραγική εκείνη φυσιογνωμία που πέρασε στη σφαίρα του θρύλου. Αναφερόμαστε, ασφαλώς, στη γνωστή Κυρα-Φροσύνη που, συκοφαντημένη στον πασά για τη θρυλούμενη ερωτική της σχέση με ένα από τους γιους του, ρίχτηκε στα παγωμένα νερά της λίμνης. Η ιστορία της ενέπνευσε, ανάμεσα σε άλλους, τους ανώνυμους δημιουργούς των δημοτικών τραγουδιών κι έγινε τραγούδι και θρύλος και

Ο μώλος με τα φωταγωγημένα κρουαζιερόπλοια της λίμνης για μια μικρή νυχτερινή ξενάγηση.

Πυλίδες, εσοχές και μικρές σπηλιές στο φυσικό βράχο, στην εξωτερική περιμετρο των τειχών. Σε μια τέτοια σπηλιά κατέφυγε και ο Διονύσιος "Σκυλόσοφος" μετά την αποτυχία του κινήματός του, όπου και συνελήφθη από τους Τούρκους.

ταντίστηκε μια μέρα με τον τόπο.

Λίγο μακρύτερα, στα δεξιά μας, διαμορφώνεται ο χώρος του σπηλαιού του "Σκυλουσόφου", προσβάσιμος και από τη βορειοανατολική ακρόπολη, μέσω μιας πέτρινης φιδογυριστής σκάλας. Είναι το σημείο όπου συνελήφθη το 1611 ο **Επίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος** ο επονομαζόμενος "**Φιλόσοφος**" (ή "**Σκυλόσοφος**"), μετά την αποτυχία της εξέγερσής του που στάθηκε η αφορμή για την δια παντός έξωση των χριστιανών από το Κάστρο.

Συνεχίζοντας την πορεία στην άκρη της λίμνης, δίπλα στο "θολοσκέπαστο" από τα πλατάνια δρόμο, αποστασιοποιούμαστε για μια στιγμή από το παρόν.

Στα αριστερά, η λίμνη που σβήνει μακριά μας στην ομίχλη, στα δεξιά ο γυμνός βράχος που υψώνεται μέχρι την άκρη της ακρόπολης, φέρουν εικόνες, όπως τις είδαμε σε παλιές γκραβούρες, ή όπως ακόμα τις φανταστήσαμε κάποτε ακούγοντας γι' αυτόν τον τόπο.

Κατά μήκος της πορείας μέχρι το νοτιοδυτικό

άκρο του Κάστρου θα συναντήσουμε τρεις άλλες πύλες. Από τις δύο τελευταίες, μετά τα υπολείμματα του προτειχίσματος, η μία εξυπηρετεί τροχοφόρα και η άλλη πεζούς, ακριβώς δίπλα στον πύργο της Σκάλας. Από εκεί οδηγείται κανείς στο δυτικό τμήμα του οικισμού μέχρι την κεντρική πύλη, μέσα από σοκάκια που πλακισιώνει πλήθος αναπαλαιωμένων κατοικιών.

Η περιοχή έξω από το νοτιοδυτικό πύργο, μαζί με όλο το διαμορφωμένο σήμερα πάρκο, διατηρεί ακόμα την ονομασία **Σκάλα** από την εποχή που αποτελούσε τον κατεξοχήν χώρο προσάραξης των σκαφών της λίμνης.

Πριν στρίψουμε προς βορρά για να ολοκληρώσουμε τον κύκλο, ξεφεύγουμε για λίγο στο μικρό λαβύρινθο, τμήμα άλλοτε της ευρύτερης συνοικίας **Σιαράβα**. Ελάχιστα απέμειναν, βεβαίως, από την παλιά εκείνη γειτονιά, τη μία από τις δύο που οργανώθηκαν άμεσα, μετά την έξοδο του 1611. Σ' αυτή την περιοχή λειτούργησαν και τα περίφημα "**ταμπάκια**",

Απόβροχο στον παραλίμνιο. *(Επάνω)*

Ο "θολοσκέπαστος" δρόμος με τα πλατάνια ανάμεσα στη λίμνη και το κάστρο.

τα εργαστήρια των βυρσοδεψών που, μαζί με τους γουναράδες και τους αργυροχόους, αποτέλεσαν τις κύριες συντεχνίες της πόλης στη μεγάλη ακμή της.

Μόνο μερικά χαλάσματα απομένουν στο χώρο αυτό ενώ σημαντικό μερίδιο διεκδικούν σήμερα ορισμένα από τα πιο γνωστά καφέ και κλαμπ της πόλης. Κάποια ακόμη τέτοια στέκια συναντούμε και στην οδό Εθνικής Αντιστάσεως, κατά μήκος της τελευταίας αυτής πλευράς των τειχών. Με εμφανή τα σημάδια μιας πρόσφατης "τακτοποίησης", ο δρόμος διασώζει ακόμη κάποια παραδοσιακά εργαστήρια, ανάμεσα σε εγκατελειμμένα

κτίρια κολλητά το ένα στο άλλο, ψηλά και στενά. Αναπλασμένα και βαμμένα με έντονα χρώματα, που για μια στιγμή δημιουργούν μια ψευδαίσθηση κεντρικής Ευρώπης, λειτουργούν σήμερα ως μπυραρίες και εστιατόρια. Ο ίδιος δρόμος (οδός *Σούτσου*) παρακάτω στενεύει αισθητά, πλαισιωμένος από διώροφα παλιά σπίτια. Και αυτή η περιοχή όπως και εκείνη βορειότερα, πέρα από τους καλαμιώνες, ήταν μέχρι πρόσφατα ακατοίκητη. Μποστάνια και περιβόλια έφταναν από την όχθη μέχρι την οδό Γ. Παπανδρέου που θα είναι και η έξοδός μας για το γύρο της λίμνης. Ξαναπιάνουμε την άκρη της λίμνης προς τα

Μικροαντικείμενα αργυροχόϊας τραβούν την προσοχή σε αρκετά σημεία της διαδρομής.

Άποψη του μοναστηριού της Καστρίτσας στον ομώνυμο λόφο, στη νότια άκρη της λίμνης.

Τα νερά της λίμνης ακινητοποιημένα στην όχθη μετά τη βραδυνή χιονοθύελλα.

σπίτια που προτάσσουν αγέρωχα τις κούφιεσ-σαν σκηνικό- προσόψεις τους πνιγμένες στον κισσό. Από κείνα τα γνώριμα σπίτια που "πειματώνουν εύκολα σαν τα γυμνώσεις".

Επανερχόμαστε στην οδό Καραμανλή με κατεύθυνση και πάλι προς τη λίμνη. Προσπερνούμε την κεντρική πύλη του Κάστρου και πιάνουμε την αριστερή πλευρά του δρόμου. Μετά το μικρό **Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων** των αδελφών **Βρέλλη** (διαφορετικό από το μεγαλύτερο και πιο γνωστό μουσείο του **Παύλου Βρέλλη** που βρίσκεται έξω από την πόλη, στο ύψος του Μπιζανίου, όπως κινούμαστε προς Άρτα και Αθήνα), μια σειρά από

βορειοδυτικά. Στο όριο μιας εκτεταμένης περιοχής γεμάτης –όχι πολύ παλιότερα– με μποστάνια και περιβόλια, συγκεντρώνονται σήμερα τα περισσότερα εστιατόρια και ταβερνεία της πόλης. Επιλέγουμε τυχαία μια θέση. Απέναντί μας, λίγες εκατοντάδες μέτρα μακρύτερα, το Κάστρο επιβάλλει τη σωπηλή του παρουσία μέσα στη βοή του μεσημεριού. Βρίσκοντας, τελικά, την «άκρη» ανάμεσα στην πληθώρα των προσφερόμενων γευστικών επιλογών (από τα ψάρια της λίμνης μέχρι τα πολιτικά κεμπάπ), αφηρόμαστε στη χαλάρωση τούτης της ώρας και στο καταστάλαγμα των εντυπώσεων.

